

De Essentie van Kunst(educatie)

D. van der Steen

Master Kunsteducatie, Fontys Hogescholen Tilburg

30 januari 2020

De essentie van kunst(educatie)

De essentie van kunst is mijns inziens de kunstbeleving. Wat vertelt kunst jou en wat ervaar je daardoor? Ook kunsteducatie moet mijns inziens draaien om deze essentie; wat kunst de leerling vertelt en laat ervaren en omgekeerd hoe de leerling middels kunst kan communiceren. Ik wil die communicatie en kunstbeleving hier dan ook (deels) ontleden en louter die aspecten onderzoeken die kunnen leiden tot een grotere kunstbeleving, om zo te komen tot de essentie van kunst(educatie).

Een communicatie van emotie

Kunst zie ik als een communicatie van emotie. Vorig jaar stelde ik reeds in mijn visie: kunst geeft een diepgaande, intense communicatie van emotie. Je hoeft daar niet voor te werken, je ‘moet’ het niet, je hoeft je er geeneens bewust van te zijn, maar kunst ‘doet’ dat. In plaats van een verbale communicatie van emotie waarbij je jouw verhaal ‘oplegt’ op een ander, communiceert de kunstenaar met zijn kunst zijn verhaal van emotie dusdanig dat een ander er zijn emotie, passend bij zijn verhaal, in kan voelen. Dit is de reden dat kunst dieper tot de emotie komt dan verbale communicatie. Dit is de kracht van kunst!

Het verhaal van de kunstenaar versus het verhaal van jezelf

Volgens Idema (2019), onder meer adviseur cultuur, biedt kunst inspiratie, troost of zelfvertrouwen en brengt het ons het gedachtegoed en levenslessen die de kunstenaar ons aanreikt. Hij suggereert daarmee dat we ook het verhaal of het idee van de kunstenaar horen, in tegenstelling tot filosoof, leerkracht en muzikant Serrien (2017) die het heeft over de persoonlijke ervaring met de kunst, de eigen emotie daarbij. De ervaring van de componist hoeft volgens hem niet dezelfde te zijn als die van de luisteraars. Ik ben het met hem eens; ik kan al niet vanuit mijn buurvrouw denken, laat staan vanuit die kunstenaar die 500 jaar geleden leefde

in een ver land die vervolgens via kunst met me communiceert. Ook zullen de emoties bij een kunstwerk niet altijd gelijk zijn voor iedere bezoeker. We lijken dus slechts een vleugje van het verhaal van de kunstenaar mee te krijgen en grote delen moeten we vervolgens zelf invullen. Dat we onze eigen inbreng erbij hebben, maakt volgens mij juist dat kunst ons zo raakt.

Neuropsycholoog en muzikant Levitin (2006) stelt dat we ons beide kwetsbaar opstellen: de musicus en de luisteraar. Wanneer de musicus mij zijn kwetsbare, gevoelige kant toont, en ik betrek wat ik zie of hoor op mezelf, op mijn eigen kwetsbare plek, kan het een emotie bij mij teweeg brengen. Het 'raakt' me dan. We krijgen hierbij inzicht in de ander, maar daardoor ook in onszelf. We spiegelen immers de ander zijn kwetsbaarheid met die van onszelf. Serrien (2017) wil meer aandacht voor het auditieve omdat geluiden fundamentele relaties zouden leggen tussen de mens en de wereld. Muziek brengt volgens hem verwondering waarbij we de betekenis willen gaan onderzoeken. Zo krijg je een beter begrip van de wereld wat we mijns inziens nodig hebben om onszelf beter te begrijpen. We zien of horen de zienswijze van de ander op de wereld, en daardoor leren we veel over die van onszelf. Ook hier zullen we immers de kijk van de ander spiegelen met onze eigen kijk op de wereld.

Een persoonlijke en onverklaarbare ervaring

Muziek spreekt, niet met woorden, maar met klanken, stelt Serrien (2017). En volgens hem antwoordt de luisteraar ook niet via woorden, maar wel met gedachten, bewegingen en gevoelens. Kunst communiceert door een directe ervaring, stellen McCarthy et al. (2005) in hun onderzoek naar de effecten van kunst. Serrien (2017) ziet dat proces ook als een ervaring, een ervaring van de emotie. Levitin (2006) benoemt dat neurologisch niet te verklaren valt waarom de ene musicus met meer emotie kan spelen dan de andere en Serrien (2017) geeft aan dat vanuit de neurologie ook niet de, al dan niet, betekenisvolle ervaring van de luisteraar te verklaren valt.

Kunstbeleving blijft hierdoor altijd deels een mystieke ervaring. Een persoonlijke en onverklaarbare ervaring. Het belang wat McCarthy et al. (2005) en Serrien (2017) hechten aan deze ervaring deel ik met hen en verklaart mijn streven als muziekeducator om de muziekbeleving te willen vergroten.

Hoe komen we tot een grotere kunstbeleving

Idema (2019) stelt dat bezoekers vooral recreatie ondervinden, en niet de dieper gelegen kwaliteiten. Toch spreekt neuropsycholoog Scherder (2017) dit tegen: waarneming van klank gebeurt immers allereerst op sensorisch niveau, dat nog plaats vindt voor 'het bewust aandacht hebben voor iets'. Een effect zoals ontspanning vindt dus al plaats ongeacht of we met of zonder aandacht naar muziek luisteren. Naast recreatie lijken dus ook andere effecten, zij het wellicht meer onbewust, plaats te vinden. Voor weer andere effecten echter zal aandacht wel een voorwaarde zijn. Levitin (2006) stelt dat interesse zal leiden tot meer aandacht en dit leidt vervolgens tot meer effect. Hij spreekt daarbij over meetbare neurochemische veranderingen. Ook McCarthy et al. (2005) benoemen de focus, aandacht en de intense beleving die volgens hen nodig zijn om te komen tot inzicht in de wereld. Serrien (2017) pleit voor meer aandacht, meer focus voor het auditieve voor een muzikale ervaring. Ook Idema (2019) ziet wanneer de aandacht en verwondering er zijn wanneer men bij kunst betrokken is, dat dit de beleving versterkt en men meer effecten geniet. Al benoemen ze niet allen welke effecten ze precies bedoelen, allen zien focus en aandacht dus als een belangrijk ingrediënt om daartoe te komen. De effecten kunnen volgens McCarthy et al. (2005) intrinsieke effecten zijn zoals fascinatie, plezier, emotionele stimulans en betekenis en daarnaast instrumentele effecten zoals de cognitieve effecten, de effecten op het gedrag en houding en de effecten op de mentale en fysieke gezondheid.

Sommigen spreken zelfs van een flow bij het luisteren naar muziek, zoals Serrien (2017). Flow is een theorie van Mihaly Csikszentmihalyi (2001). Het is onze mentale toestand wanneer we volledig betrokken zijn en waarbij we het meeste genot ervaren (Csikszentmihalyi, 2001). McCarthy et al. (2005) noemen die flow belangrijk voor de betrokkenheid bij kunst. Om flow te kunnen ervaren, moet de uitdaging in evenwicht zijn met de vaardigheden en moeten we directe feedback krijgen (Csikszentmihalyi, 2001; McCarthy et al., 2005). Er moet dan ook begrip zijn en de nieuwsgierigheid moet geprikkeld worden (Idema, 2019). De kunstenaar zal zijn emotie moeten kunnen communiceren en een dialoog aan moeten willen gaan met de bezoeker/luisteraar waardoor een ervaring kan plaatsvinden. Wanneer deze dialoog aansluit bij de uitdaging en vaardigheden die de ander (nodig) heeft, kan deze komen tot flow.

Het belang van een aanhoudende betrokkenheid

McCarthy et al. (2005) benoemen meerdere keren het belang van een aanhoudende betrokkenheid in de kunst. Bij terugkerende esthetische belevingen, spreken zij over groei in hoe iemand voelt, waarneemt en oordeelt en groei in iemands capaciteit om via de verbeelding deel te nemen aan andermans leven en er mee te empathiseren. Serrien (2017) benoemt ook de voorwaarde de ervaring tijd te geven, maar heeft het daarbij louter over het receptief ervaren, zij het met aandacht. Hij heeft het niet over actief musiceren. Ook Levitin (2006) heeft het alleen over het luisteren naar muziek, wanneer we ons laten inspireren, troosten, deprimeren en zelfs beïnvloeden door muziek. Scherder (2017) benoemt wel dat musiceren in je brein tot nog meer activiteit leidt dan alleen muziek luisteren. Dit laatste is waarom ik niet louter muziekbeleving en creativiteit receptief wil bevorderen, maar ook door actief musiceren. Ik vermoed, met de neurologische effecten in m'n achterhoofd, dat het leidt tot nog meer inzicht, verwerking van emoties en ontspanning. Wanneer men meer effecten geniet, zal men weer meer betrokken raken

bij de kunst (McCarthy et al., 2005). Een kunsteducatie gericht op een grotere kunstbeleving kan zo mogelijk leerlingen inspireren tot het meer, receptief of wellicht actief, bezig zijn met kunst. Neurologisch gezien vindt er ook een ‘beloning’ plaats: een grotere productie van dopamine, maar Scherder (2017) benoemt hierbij ook weer het belang van een betrokkenheid over een langere periode om de positieve effecten te verkrijgen, waarbij hij doelt op wat McCarthy et al. (2005) de instrumentele effecten noemen.

Conclusie

Net als Idema (2019) geloof ik dat we de kunstbeleving nog veel meer kunnen intensiveren. Het bewuster luisteren of kijken naar kunst, maar daarnaast ook het bewuster actief bezig zijn met kunst kan mijns inziens zorgen voor een betere communicatie van emotie. Binnen kunsteducatie kan ernaar worden gestreefd om vanuit een grotere focus op kunst mensen een betekenisvolle, persoonlijke ervaring mee te geven en hen zo onder andere meer inzicht in zichzelf - door te kijken en luisteren naar de wereld om hen heen -, verwerking van hun emoties, en ontspanning mee te geven. Door vanuit een grotere focus te komen tot meer positieve baten, benut je de kracht van kunst. Net als Idema, Levitin en Serrien betoog ik dan ook bij kunst(educatie) voor meer focus waardoor meer beleving waardoor meer effecten waardoor meer betrokkenheid bij de kunst.

Literatuurlijst

Csikszentmihalyi, M. (2001). *Flow. Psychologie van de optimale ervaring*. Amsterdam:

Uitgeverij Boom

Idema, J. (2019). *Raak of vermaak. Waarom kunst meer teweeg kan brengen*.

Geraadpleegd op 18 september 2019, van

https://static1.squarespace.com/static/5ccb0a4a9ab9538c2bff55c/t/5d19abf31576f600014bcbe4/1561963513719/Raak_of_vermaak_lowres_verspr.pdf

Levitin, D. (2006). *Ons muzikale brein. Wat muziek met ons doet*. Amsterdam: Atlas Contact

McCarthy, K.F., Ondaatje, E., Zakaras, L., & Brooks, A. (2005). *Gifts of the Muse*.

Reframing the debate about the benefits of the arts. Santa Monica, Arlington, Pittsburgh:

RAND

Scherder, E. (2017). *Singing in the brain*. Amsterdam: Athenaeum-Polak & van Gennep

Serrien, T. (2017). *Klank. Een filosofie van de muzikale ervaring*. Antwerpen, Amsterdam:

Houtekiet